

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2307-8049

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
м. Івано-Франківськ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**



Серія:
ЮРИДИЧНІ НАУКИ
Випуск 3



Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Стратонов Василь Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Відповідальний секретар:

Гавловська Аліна Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Агапова Олена Валеріївна, доктор юридичних наук, вчений секретар, Науково-дослідний центр незалежних судових експертиз Міністерства юстиції України, Україна

Леоненко Максим Іванович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Леоненко Тетяна Євгенівна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Маковій Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

Манько Денис Григорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Слінько Дмитро Сергійович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувачка кафедри конституційного права України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Сотула Олександр Сергійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Спіцина Ганна Олександрівна, докторка юридичних наук, професорка, перший заступник директора, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса», Україна

Шенітько Михайло Валерійович, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Хуан Карлос Риофрío Мартінез-Вілалба, доктор юридичних наук, професор, декан факультету права, Universidad de Los Hemisferios, Еквадор

Збірник наукових праць включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

**Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(протокол від 29.09.2025 р. № 3)**

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 2944 від 24.10.2024 (Ідентифікатор медіа R30-05621).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Херсонський державний університет
(вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73000, e-mail: office@ksu.ks.ua. Тел.: +38 096 310 26 36).

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1166 від 23 грудня 2022 року (додаток 3).
Спеціальність: D8 – Право.

Періодичність: 4 рази на рік.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Електронна сторінка видання – <http://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj>

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)

© Херсонський державний університет, 2025
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2025



ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Цуркан-Сайфуліна Ю. В., Бевчик А. В. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	7
--	---

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Міць А. М. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ІСПАНІЇ.....	13
Пошиванюк Т. П. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	19
Удовиченко С. В. УЧАСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ДОСВІД КРАЇН ЄС.....	23

СЕКЦІЯ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Зелінський О. І. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДІЛУ ЯК ФОРМИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ	28
Спесівцев Д. С. ДЕТЕРМІНАНТИ КОНФЛІКТУ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (НА ПРИКЛАДІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО).....	34

СЕКЦІЯ 4

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Паскар А. Л. ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІВ'ЯЗКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	41
Черкунов О. В. КЛАСИФІКАЦІЯ ПОСАД ТА СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ: НОВІ ПІДХОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	46
Shamov O. A. THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE TRANSFORMATION OF LEGAL EDUCATION: A COMPARATIVE ANALYSIS AND STRATEGIC DIRECTIONS.....	51

СЕКЦІЯ 5

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Калініна О. В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	56
Сотула О. С., Гавловська А. О. ОКРЕМІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ВРАЗЛИВИХ ОСІБ.....	62

СЕКЦІЯ 6

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Зарадюк З. В. РОЛЬ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СПРАВЕДЛИВОГО ПРАВОСУДДЯ В СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ.....	68
--	----



Кравченко М. О., Кісліцина І. О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ (У СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКАХ).....	73
--	-----------

СЕКЦІЯ 7 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПРАВО ЄС; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Нікітінський О. П. РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТРОЛІ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	78
Панченко І. М., Гавловська А. О. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА В ЧОРНОМУ МОРІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ.....	83
Стратонов В. М. ТРАНСКОРДОННА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА РОЛЬ У ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	88



CONTENTS

SECTION 1

THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

Tsurkan-Saifulina Yu. V., Bevtsyk A. V. PHILOSOPHICAL AND LEGAL UNDERSTANDING
OF THE RULE OF LAW IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW.....7

SECTION 2

CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

Mits A. M. CONSTITUTIONAL AND LEGAL PROVISION FOR THE SUSTAINABILITY
OF THE HIGH COUNCIL OF JUSTICE: THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND SPAIN.....13

Poshyvaniuk T. P. THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE RIGHT
TO JUDICIAL PROTECTION IN UKRAINE: A HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS.....19

Udovychenko S. V. LOCAL GOVERNMENT'S INVOLVEMENT IN LAND LEGAL RELATIONS:
THE EXPERIENCE OF EU COUNTRIES.....23

SECTION 3

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Zelinskyi O. I. LEGAL REGULATION OF DIVISION AS A FORM OF REORGANIZATION
OF BUSINESS COMPANIES.....28

Spiesivtsev D. S. DETERMINANTS OF CONFLICT IN METHODS
OF PROTECTING SUBJECTIVE CIVIL RIGHTS
(USING THE EXAMPLE OF PROTECTING RIGHTS TO REAL ESTATE).....34

SECTION 4

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Paskar A. L. USING VIDEO CONFERENCING SYSTEMS AS A TOOL
FOR DIGITALIZATION OF ADMINISTRATIVE JUSTICE.....41

Cherkunov O. V. POSITION CLASSIFICATION AND SALARY FRAMEWORK
IN UKRAINE'S CUSTOMS SERVICE: EMERGING LEGAL APPROACHES.....46

Shamov O. A. THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE TRANSFORMATION
OF LEGAL EDUCATION: A COMPARATIVE ANALYSIS AND STRATEGIC DIRECTIONS.....51

SECTION 5

CRIMINAL PROCESS AND FORENSICS; FORENSIC EXAMINATION; OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITIES

Kalinina O. V. LEGAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLES
OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW.....56

Sotula O. S., Havlovska A. O. CERTAIN PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEDURE
IN THE CONTEXT OF PROTECTING PROCEDURAL RIGHTS OF VULNERABLE PERSONS.....62

SECTION 6

JUDICIARY; PROSECUTOR'S OFFICE AND BAR

Zaradiuk Z. V. THE ROLE OF CORRUPTION PREVENTION ENTITIES
IN ENSURING FAIR JUSTICE IN COURTS OF FIRST INSTANCE.....68



Kravchenko M. O., Kislitsyna I. O. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE ACTIVITIES OF THE HIGH ANTI-CORRUPTION COURT (IN STATISTICAL INDICATORS).....	73
--	-----------

SECTION 7 INTERNATIONAL LAW; EU LAW; COMPARATIVE LAW

Nikitinskyi O. P. THE ROLE OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN THE CONTROL OVER THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES.....	78
Panchenko I. M., Havlovska A. O. APPLICATION OF INTERNATIONAL MARITIME LAW IN THE BLACK SEA IN THE CONTEXT OF THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE.....	83
Stratonov V. M. CROSS-BORDER CRIME: CONCEPTS, SIGNS AND ROLE IN THE GLOBALIZATION OF TRANSNATIONAL CRIME.....	88

УДК 341.225(262.5):355.01(477:470+571)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-3-15>

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА В ЧОРНОМУ МОРІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Панченко Ірина Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри економіки та морського права
Херсонської державної морської академії
im.pan4enko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4545-3794

Гавловська Аліна Олександрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
ahavlovska@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Мета. Стаття присвячена комплексному аналізу міжнародно-правового статусу Чорного моря та наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України у морському вимірі. Особливу увагу приділено питанням свободи судноплавства, режиму напівзамкнених морів, незаконної блокади портів, мінної небезпеки, функціонуванню «зернових коридорів», а також ролі міжнародних організацій та судових інституцій у забезпеченні верховенства міжнародного морського права.

Методи. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціально-правові методи: системний і порівняльний аналіз, історико-правовий підхід, метод формально-юридичної інтерпретації, а також аналіз практики міжнародних судових органів (ITLOS, арбітражів за UNCLOS, Міжнародного суду ООН). Застосування комплексного підходу дозволило виявити взаємозв'язок між нормами універсального морського права та спеціальними договірними режимами, а також визначити прогалини у сучасному міжнародному регулюванні.

Результати. Встановлено, що агресія Російської Федерації у Чорному морі супроводжується системними порушеннями міжнародного морського та гуманітарного права, включаючи незаконну блокаду портів, напади на цивільні судна, мінування акваторій та анексію морських просторів. Дослідження доводить, що навіть у кризових умовах міжнародне право залишається дієвим інструментом: приклади «зернової угоди», рішень ITLOS та санкцій ЄС підтверджують здатність міжнародних структур підтримувати функціонування правового порядку. Проаналізовано використання Україною міжнародних судових механізмів для захисту своїх морських прав та формування доказової бази майбутньої відповідальності Російської Федерації.

Висновки. Аналіз ситуації у Чорному морі свідчить про необхідність посилення ефективності міжнародного морського права у кризових умовах. Виклики, пов'язані з блокадою, мінною загрозою та обмеженням свободи судноплавства, потребують вироблення дієвих міжнародно-правових механізмів, здатних гарантувати належне виконання норм морського права. Досвід «зернових коридорів» довів можливість формування інноваційних правових механізмів у воєнний час. Роль міжнародних організацій і судових інституцій є вирішальною для збереження верховенства права, тоді як стратегія України підтверджує, що правові засоби залишаються дієвим шляхом захисту національних інтересів навіть у період збройної агресії.

Ключові слова: свобода судноплавства, морська блокада, мінна небезпека, зернові коридори, морські гуманітарні коридори, міжнародна відповідальність держави.

APPLICATION OF INTERNATIONAL MARITIME LAW IN THE BLACK SEA IN THE CONTEXT OF THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE

Panchenko Iryna Mykolaivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Economics and Maritime Law
Kherson State Maritime Academy
im.pan4enko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4545-3794



Havlovskaya Alina Oleksandrivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
ahavlovskaya@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Objective. The article is dedicated to a comprehensive analysis of the international legal status of the Black Sea and the consequences of the Russian Federation's armed aggression against Ukraine in the maritime domain. Particular attention is paid to issues of freedom of navigation, the regime of semi-enclosed seas, illegal port blockades, mine threats, the functioning of the "grain corridors," as well as the role of international organizations and judicial institutions in ensuring the supremacy of international maritime law.

Methods. The study employs general scientific and specialized legal methods, including systemic and comparative analysis, a historical-legal approach, formal-legal interpretation, and analysis of international judicial practice (ITLOS, UNCLOS arbitration, International Court of Justice). The application of a comprehensive approach allowed for identifying the interrelation between the norms of universal maritime law and specific treaty regimes, as well as detecting gaps in contemporary international regulation.

Results. It has been established that the Russian Federation's aggression in the Black Sea is accompanied by systematic violations of international maritime and humanitarian law, including illegal port blockades, attacks on civilian vessels, mining of maritime areas, and annexation of maritime spaces. The study demonstrates that international law remains an effective instrument even under crisis conditions: examples such as the "grain agreement," ITLOS decisions, and EU sanctions confirm the capacity of international structures to maintain the rule of law. The use of international judicial mechanisms by Ukraine to protect its maritime rights and to build an evidentiary basis for future responsibility of the Russian Federation has been analyzed.

Conclusions. The analysis of the situation in the Black Sea indicates the need to enhance the effectiveness of international maritime law in crisis conditions. Challenges related to blockades, mine threats, and restrictions on freedom of navigation require the development of effective international legal mechanisms capable of ensuring proper implementation of maritime law norms. The experience of the "grain corridors" has demonstrated the feasibility of creating innovative legal mechanisms in wartime. The role of international organizations and judicial institutions is crucial for preserving the rule of law, while Ukraine's strategy confirms that legal measures remain an effective means of protecting national interests even during armed aggression.

Keywords: freedom of navigation, naval blockade, mine threat, grain corridors, maritime humanitarian corridors, international state responsibility.

Вступ. Чорне море у сучасних міжнародних відносинах посідає особливе місце як стратегічний регіон, що має багатопланове значення: геополітичне, економічне, екологічне та безпекове. Воно є напівзамкнутим морем, розташованим між Європою, Кавказом і Малою Азією, яке об'єднує держави з різними політичними й економічними інтересами. Особливістю його правового режиму є поєднання універсальних норм міжнародного морського права, закріплених у Конвенції ООН з морського права 1982 року (далі – UNCLOS), та спеціальних регіональних режимів, зокрема Конвенція про режим проток 1936 року (далі – Конвенції Монтре). Така багаторівнева структура регулювання створює унікальне правове середовище, яке постійно потребує адаптації до нових викликів.

Актуальність теми зумовлена тим, що збройна агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України з 2014 року, а особливо її ескалація у 2022 році, докорінно змінила умови реалізації міжнародного морського права в регіоні. Блокада українських портів, замінування акваторій, напади на цивільні судна, незаконне використання природних ресурсів Чорного моря стали викликами не лише для України, але й для всієї міжнародної спільноти. Ці події поставили під сумнів ефективність традиційних механізмів гарантування свободи судноплавства та захисту цивільних об'єктів, що робить тему дослідження особливо актуальною.

Новизна дослідження полягає в комплексному аналізі правового статусу Чорного моря в умовах нинішнього збройного конфлікту. На

відміну від наявних робіт, у статті акцентовано увагу не лише на теоретичних засадах Конвенції UNCLOS та регіональних договорів, але й на практиці їх застосування в умовах війни, включаючи приклади «зернової угоди», діяльність міжнародних організацій, а також судові процеси, ініційовані Україною. Таким чином, робота поєднує правовий, безпековий і гуманітарний аспекти, пропонуючи комплексний підхід до оцінки ситуації.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні специфіки правового статусу Чорного моря та виявленні особливостей функціонування міжнародного морського права в умовах збройного конфлікту.

Завдання дослідження включають: аналіз правового режиму Чорного моря як напівзамкнутого моря; дослідження впливу збройної агресії РФ на реалізацію свободи судноплавства та захист цивільних об'єктів; вивчення проблематики блокади портів і мінної небезпеки; характеристику правового механізму функціонування «зернових коридорів»; визначення ролі міжнародних організацій та судових інституцій у врегулюванні наслідків конфлікту; аналіз стратегії України щодо захисту своїх морських прав у міжнародних судах.

Методологія дослідження базується на поєднанні загальнонаукових і спеціально-правових методів. Використано системний і порівняльний аналіз, історико-правовий підхід, формально-юридичний метод, а також аналіз практики міжнародних судових органів. Такий підхід доз-

волив простежити взаємозв'язок між нормами міжнародного морського права та їх практичною реалізацією в умовах війни.

Логіка викладу матеріалу побудована у два етапи. У першому розділі досліджено міжнародно-правовий статус Чорного моря, зокрема його режим як напівзамкнутого моря, проблеми блокади, мінної небезпеки та функціонування зернових коридорів. У другому розділі розглянуто роль міжнародних організацій та судових інституцій, а також проаналізовано спроби України захистити свої права у міжнародно-правовому полі.

Таким чином, запропоноване дослідження має на меті поглиблене вивчення правового статусу Чорного моря у світлі сучасних викликів та вироблення підходів, здатних забезпечити ефективність міжнародного морського права в умовах збройних конфліктів.

1. Міжнародно-правовий статус Чорного моря та виклики свободі судноплавства

Аналіз правового статусу Чорного моря доцільно розпочати з визначення його місця у системі міжнародного морського права, що дозволяє простежити співвідношення універсальних норм із регіональними угодами та виявити проблеми їх практичного застосування.

Чорне море є напівзамкнутим морем, яке має стратегічне значення як для прибережних держав, так і для міжнародної спільноти. Його правовий статус у сучасному міжнародному правопорядку визначається насамперед положеннями Конвенції UNCLOS, яка встановлює норми, що регулюють правовий режим морських просторів, зокрема територіального моря, прилеглої зони, виключної економічної зони та континентального шельфу.

Згідно з UNCLOS, кожна прибережна держава має право встановлювати відповідні зони юрисдикції: до 12 морських миль для територіального моря, до 24 миль для прилеглої зони, до 200 миль для виключної економічної зони, а також мати континентальний шельф, межі якого можуть перевищувати 200 миль залежно від геологічних характеристик дна (представники держав-членів ООН, 1982). Однак у випадку Чорного моря специфічна географія, а саме його відносно невеликі розміри та щільне розташування прибережних держав, що унеможливило повне розгортання цих концепцій без погодження меж із сусідніми державами. Це призводить до необхідності укладення двосторонніх угод про делімітацію морських просторів, що часто супроводжуються політичною напругою.

Особливого значення для Чорного моря має його зв'язок зі Світовим океаном через систему чорноморських проток – Босфор, Мрамурове море та Дарданелли. Їхній правовий режим регулюється не UNCLOS, а Конвенцією Монтре 1936 року. Відповідно до цього договору Туреччина, яка контролює протоки, має право регулювати рух військових кораблів у мирний час, а в умовах війни може обмежити прохід воюючим сторонам (Конвенція, 1936). Таким чином, правовий статус Чорного моря формується на перетині універсальних норм і спеціального договірного регулювання.

UNCLOS також визначає особливості правового режиму напівзамкнутих морів. Стаття 122 визначає їх як моря, з'єднані з океаном через вузькі проходи та оточені кількома державами, які мають спільні інтереси щодо використання ресурсів і охорони довкілля. Стаття 123 закликає при-

бережні держави до співпраці у сфері управління, проведення наукових досліджень та запобігання забрудненню (представники держав-членів ООН, 1982). Для Чорного моря прикладом такої співпраці є Бухарестська конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року.

Разом із тим, з початком агресії РФ проти України у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, правовий режим Чорного моря зазнав серйозних випробувань. Блокада українських портів, мінування акваторій, обстріли цивільних суден та створення зон ризику поставили під сумнів дієвість існуючих правових норм. Питання свободи мореплавства, заборони нападів на цивільні судна, дотримання принципу пропорційності під час воєнних дій стали предметом гострої уваги міжнародної спільноти.

У цьому контексті приклад блокади українських портів демонструє наскільки складною є кваліфікація таких дій з точки зору міжнародного права. Згідно з UNCLOS, свобода судноплавства є базовим принципом, однак міжнародне гуманітарне право, зокрема, Сан-Ремоцький мануал 1994 року, дозволяє морську блокаду за умови її оголошення, ефективності та відсутності загрози для цивільного населення. У випадку України блокада РФ не відповідала цим вимогам, а отже, мала характер неправомірних дій.

Не менш важливим є питання заборони нападів на цивільні об'єкти. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року прямо забороняє атаки на цивільні об'єкти, до яких належать порти, житлові будинки, лікарні, школи та цивільні судна. Нехтування цим принципом тягне за собою міжнародно-правову відповідальність і може кваліфікуватися як воєнний злочин.

Окремим аспектом є проблема мінної небезпеки (Представництво Президента України в Автономній республіці Крим, 2025). Морські міни, які не розрізняють цивільні та військові цілі, створюють довгострокову загрозу судноплавству й екології. Вони можуть дрейфувати у міжнародні води, уражати торговельні судна й навіть потрапляти на узбережжя третіх держав. Порушення норм Гаазької конвенції VIII 1907 року, що забороняє неконтрольовані міни, призвело до серйозних ризиків для міжнародної торгівлі та довкілля Чорного моря.

Певним компенсаторним механізмом стала «Зернова угода» 2022 року, що створила спеціальні морські гуманітарні коридори для експорту українського зерна (UkrAgroConsult, 2022). Хоча вона мала політичний, а не класичний юридичний характер, її реалізація під егідою ООН і Туреччини довела можливість гнучкого застосування міжнародного права навіть у кризових умовах.

2. Міжнародно-правові наслідки агресії РФ та механізми їх врегулювання

Збройна агресія РФ проти України поставила під сумнів дієвість основоположних норм міжнародного морського права. У цих умовах ключова роль належить міжнародним організаціям, судовим інституціям та регіональним структурам, які мають не лише фіксувати факти порушень, але й забезпечувати їх правову оцінку та формувати підстави для притягнення держави-агресора до відповідальності.

Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) відіграє провідну роль у координації дипломатичних та гуманітарних заходів, спрямованих на



підтримання стабільності в регіоні. Її спеціалізовані установи (UNCTAD, OCHA, UNDP) займаються підготовкою аналітичних матеріалів щодо стану судноплавства, створенням гуманітарних коридорів, а також посередництвом у переговорах, що підтвердила «зернова угода» 2022 року (Чорноморська зернова ініціатива).

Міжнародна морська організація (далі – IMO) реагувала на конфлікт закликами припинити атаки на цивільні судна та забезпечити свободу мореплавства. Вона також координувала міжнародну технічну допомогу Україні, зокрема у сфері безпеки морського судноплавства (Ukrainian Shipping Magazine, 2023) та розмінування акваторій Чорного моря.

Міжнародний трибунал з морського права (далі – ITLOS) підтвердив свою здатність діяти навіть у конфліктних умовах. Відомий прецедент 2019 року щодо захоплення українських військових кораблів у Керченській протоці довів, що міжнародні судові органи можуть ефективно застосовувати норми UNCLOS (Socor V., 2019). Рішення Трибуналу про імунітет військових кораблів і зобов'язання РФ звільнити їх стало важливим сигналом про обов'язковість міжнародно-правових норм.

Європейський Союз (далі – ЄС) відіграє роль не лише політичного союзника України, але й активного суб'єкта морського регулювання. Його санкції проти РФ стосуються зокрема морської сфери: обмеження заходів російських суден у порти ЄС, заборона на страхування суден з російською нафтою, підтримка України у відновленні портової інфраструктури та морської безпеки (The Maritime Executive, 2025).

Порушення РФ міжнародного морського права є системними. Вони включають незаконну анексію Криму та поширення юрисдикції на прилеглі води, порушення свободи судноплавства у Чорному та Азовському морях, захоплення українських військових кораблів, мінування акваторій та атаки на цивільні судна. Усі ці дії становлять міжнародно-протиправні діяння, що тягнуть за собою обов'язок припинення порушень, гарантії неповторення та надання репарацій.

Україна активно використовує механізми міжнародного правосуддя. Справи проти РФ розглядаються в арбітражах за UNCLOS (зокрема справа щодо прав прибережної держави у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці) (Permanent Court of Arbitration, 2024), у Міжнародному суді ООН (щодо фінансування тероризму та расової дискримінації) (International Court of Justice, 2024) та у Міжнародному трибуналі з морського права (справа 2019 року щодо військових кораблів) (International Tribunal for the Law of the Sea, 2019). Хоча РФ часто відмовляється визнавати юрисдикцію цих органів, сам факт розгляду й ухвалення рішень формує доказову базу та підтверджує її міжнародно-правову відповідальність.

Таким чином, агресія РФ у морському вимірі створює виклик не лише для України, але й для всієї системи міжнародного права. Реакція міжнародних організацій, рішучість судових інституцій і послідовність України у правовому захисті демонструють, що міжнародне право зберігає дієвість, хоча й потребує вдосконалення.

Висновки. Правовий статус Чорного моря та його особливості виявили складність поєднання універсальних норм міжнародного мор-

ського права і регіональних домовленостей. Напівзамкнутий характер акваторії, специфіка чорноморських проток і тісне сусідство держав зумовлюють необхідність постійного пошуку балансу між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями. Однак збройна агресія РФ проти України продемонструвала вразливість існуючих механізмів регулювання та поставила під сумнів дієвість базових принципів, зокрема свободи судноплавства і захисту цивільних об'єктів.

Блокада українських портів, мінування акваторій і напади на цивільні судна підтвердили, що навіть чітко визначені положення Конвенції UNCLOS, Женевських конвенцій та Сан-Ремоцького мануалу залишаються недостатніми без ефективних механізмів їх примусового виконання. Використання морських мін, дрейф яких становить небезпеку для міжнародного судноплавства і морського довкілля, також висвітлює прогалини у традиційному правовому регулюванні та потребу в оновленні міжнародних норм.

Разом із тим, досвід реалізації «Зернової угоди» довів, що міжнародне право може адаптуватися до умов війни, створюючи тимчасові механізми, які дозволяють забезпечити безпеку судноплавства та зменшити ризики глобальної продовольчої кризи. Хоча угода мала переважно політичний характер, її ефективність підтвердила важливість інституціоналізації подібних рішень у майбутньому.

Особливу роль у врегулюванні ситуації відіграли міжнародні організації та судові інституції. ООН, IMO, ITLOS і ЄС виявили здатність не лише фіксувати порушення, але й формувати правові та політичні механізми реагування. Рішення ITLOS у справі про захоплення українських військових кораблів, санкції ЄС у морській сфері та посередницькі зусилля ООН у досягненні «зернової угоди» стали важливими прикладами збереження дієвості міжнародного права.

Україна, використовуючи арбітражні та судові механізми, послідовно формує доказову базу для майбутньої відповідальності РФ. Судові процеси, ініційовані в рамках UNCLOS, Міжнародного суду ООН та ITLOS, засвідчили можливість захисту національних інтересів правовими засобами навіть в умовах збройної агресії.

Таким чином, війна в Україні стала своєрідним випробуванням для всієї системи міжнародного морського права. Вона виявила слабкі сторони існуючих режимів, але водночас підтвердила їх необхідність і потенціал для розвитку. Подальше вдосконалення міжнародно-правових інструментів, спрямованих на захист свободи судноплавства, екологічної безпеки та прав прибережних держав, є запорукою збереження стабільності та справедливості у Чорному морі й у глобальному масштабі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. Офіційний переклад. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0005WDC64C> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
2. Конвенція про режим проток (укр/рос), Конвенція Республіки Болгарія (1936). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228#Text (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).
3. Чорне море – мінне поле: російська загроза та екологічна катастрофа. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, 2025. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/chorne-more-minne-pole-rosiyska-zahroza-ta-ekolohichna-katastrofa> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

4. Опубліковано текст зернової угоди, підписаної сьогодні в Стамбулі. *UkrAgroConsult*, 2022. URL: <https://ukragroconsult.com/news/opublikovano-tekst-zernovoyi-ugody-pidpysano-yi-sogodni-v-stambuli/> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

5. Чорноморська зернова ініціатива. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорноморська_зернова_ініціатива (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

6. ІМО закликала РФ припинити погрози судноплавству в Чорному морі. *Ukrainian Shipping Magazine*, 2023. URL: <https://usm.media/imo-zaklikala-rf-pripiniti-zagrozi-sudnoplavstvu-v-chornomu-mori/> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

7. Socor V. Kerch Strait Incident: Ukraine Wins Court Ruling Against Russia. *Eurasia Daily Monitor*, vol. 16, issue 79, 2019. URL: <https://jamestown.org/program/kerch-strait-incident-ukraine-wins-court-ruling-against-russia> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

8. EU Adopts New Sanctions That Lower Oil Price Cap and Hit Shadow Tankers. *The Maritime Executive*, 2025. URL: <https://maritime-executive.com/article/eu-adopts-new-sanctions-that-lower-oil-price-cap-and-hit-shadow-tankers> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

9. PCA Press Release – PCA Case No. 2017-06: Dispute Concerning Coastal State Rights in the Black Sea, Sea of Azov, and Kerch Strait (Ukraine v. the Russian Federation). *Permanent Court of Arbitration*. URL: <https://pca-cpa.org/en/news/pca-press-release-pca-case-no-2017-06-dispute-concerning-coastal-state-rights-in-the-black-sea-sea-of-azov-and-kerch-strait-ukraine-v-the-russian-federation-3/> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

10. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation). *International Court of Justice*. URL: <https://icj-cij.org/case/166> (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

11. Case Concerning the Detention of Three Ukrainian Naval Vessels. *International Tribunal for the Law of the Sea*, Order of 25 May 2019 (List of Cases No. 26). URL: https://itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/26/C26_Order_25.05.pdf (дата звернення: 20 серпня 2025 р.).

REFERENCES:

1. Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. (1982). Konventsiiia OON z morskoho prava [United Nations Convention on the Law of the Sea]. Parus (Konsultant) – Parus (Consultant). <http://consultant.parus.ua/?doc=0005WDC64C>

2. Konventsiiia pro rezhyim protok (ukr./ros.), Konventsiiia Respublika Bolhariia [Convention Regarding the Regime of the Straits (Montreux Convention)]. (1936, July 20). Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiynyi vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine: official web portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228#Text

3. Predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy v Avtonomnii Respubliitsi Krym. (2025). Chorne more – minne pole: rosiiska zahroza ta ekolohichna katastrofa [Black Sea – minefield: Russian threat and environmental catastrophe]. Predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy v AR Krym – Representation of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea. <https://ppu.gov.ua/press-center/chorne-more-minne-pole-rosiyska-zahroza-ta-ekolohichna-katastrofa>

4. UkrAgroConsult. (2022). Opublikovano tekst zernovoi uhody, pidpysanoi sohodni v Stambuli [The text of the grain deal signed today in Istanbul has been published]. UkrAgroConsult. <https://ukragroconsult.com/news/opublikovano-tekst-zernovoyi-ugody-pidpysano-yi-sogodni-v-stambuli/>

5. Chornomorska zernova initsiatyva [Black Sea Grain Initiative]. (n.d.). Vikipediia – Wikipedia. Retrieved August 20, 2025, from https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорноморська_зернова_ініціатива

6. Ukrainian Shipping Magazine. (2023). IMO zaklykala RF prypynuty pohrozy sudnoplavstvu v Chornomu mori [IMO called on the Russian Federation to stop threats to shipping in the Black Sea]. Ukrainian Shipping Magazine. <https://usm.media/imo-zaklikala-rf-pripiniti-zagrozi-sudnoplavstvu-v-chornomu-mori/>

7. Socor, V. (2019). Kerch Strait incident: Ukraine wins court ruling against Russia. *Eurasia Daily Monitor*, 16(79). <https://jamestown.org/program/kerch-strait-incident-ukraine-wins-court-ruling-against-russia>

8. EU adopts new sanctions that lower oil price cap and hit shadow tankers. (2025). *The Maritime Executive*. <https://maritime-executive.com/article/eu-adopts-new-sanctions-that-lower-oil-price-cap-and-hit-shadow-tankers>

9. Permanent Court of Arbitration. (2024, September 20). PCA press release – PCA Case No. 2017-06: Dispute concerning coastal state rights in the Black Sea, Sea of Azov, and Kerch Strait (Ukraine v. the Russian Federation). *Permanent Court of Arbitration*. <https://pca-cpa.org/en/news/pca-press-release-pca-case-no-2017-06-dispute-concerning-coastal-state-rights-in-the-black-sea-sea-of-azov-and-kerch-strait-ukraine-v-the-russian-federation-3/>

10. International Court of Justice. (n.d.). Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation). *International Court of Justice*. <https://icj-cij.org/case/166>

11. International Tribunal for the Law of the Sea. (2019, May 25). Case concerning the detention of three Ukrainian naval vessels (Order), List of cases No. 26. *International Tribunal for the Law of the Sea*. https://itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/26/C26_Order_25.05.pdf

Стаття надійшла до редакції 28.08.2025
Рекомендована до друку 05.09.2025
Опублікована 01.10.2025